

TAMAMLANMAMIŞ KENTSEL DEVRİM
GÜNÜMÜZ TÜRKİYESİ'NDE KENT, KRİZ VE GÜNDELİK HAYAT

DERLEYENLER
EDA ACARA, MEHMET PENPECİOĞLU

TAMAMLANMAMIŞ KENTSEL DEVRİM

GÜNÜMÜZ TÜRKİYESİ'NDE KENT, KRİZ VE GÜNDELİK HAYAT

DERLEYENLER EDİ ACARA, MEHMET PENPECİOĞLU

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI 694
KENT/MONOĞRAFİ 11

ISBN 978-605-399-585-2

KAPAK FOTOĞRAFİ ANKARA, ALTINDAĞ ÖNDER MAHALLESİ (MEHMET PENPECİOĞLU).

1. BASKI İSTANBUL, NİSAN 2022

© İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ İŐLETMESİ

YAZIŐMA ADRESİ: HACİAHMET MAHALLESİ, PİR HÜSAMETTİN SOKAK, NO:20, 34440, BEYOĞLU / İSTANBUL
TELEFON: 0212 311 64 63 - 311 61 34 / FAKS: 0212 216 24 15 • SERTİFİKA NO: 51672

www.bilgiyay.com

E-POSTA yayin@bilgiyay.com

DAĞİTİM dagitim@bilgiyay.com

YAYINA HAZIRLAYAN CEM TÜZÜN

TASARIM MEHMET ULUSEL

DİZGİ, KAPAK VE UYGULAMA GÖRKEM DİDEM ÖZTUNCER

DİZİN GÖRKEM DİDEM ÖZTUNCER

BASKI VE CİLT MEGA BASIM YAYIN SAN. VE TİC. A.Ő.

CIHANGİR MAH. GÜVERCİN CAD. NO: 3/1 BAHA İŞ MERKEZİ A BLOK KAT: 2 AVCILAR İSTANBUL
TELEFON: 0212 412 17 00 / FAKS: 0212 422 11 51 • SERTİFİKA NO: 44452

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ LIBRARY CATALOGING-IN-PUBLICATION DATA

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ KÜTÜPHANESİ KATALOGLAMA BÖLÜMÜ TARAFINDAN KATALOGLANMIŐTIR.

Names: Acara, Eda, compiler. | Penpecioğlu, Mehmet, compiler.

Title: Tamamlanmamış kentsel devrim : GünüMüz Türkiye'sinde kent, kriz ve gündelik hayat / derleyenler Eda Acara, Mehmet Penpecioğlu.

Description: İstanbul : İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2022. | Includes bibliographical references and index.

Series: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları; 694. Kent/Monografi; 11.

Identifiers: ISBN: 9786053995852 (paperback)

Subjects: LCSH: Urbanization --Turkey. | City planning --Turkey. | Urban policy --Turkey. | Urban ecology --Turkey. | Sociology,

Urban --Philosophy. | Cities and towns --Philosophy. | Urban renewal --Turkey. | Cities and towns --Growth. | Cities and towns

--Effect of technological innovations on. | Sustainable urban development law --Turkey. | Earthquake resistant design --Turkey. |

Sociology -- Philosophy. | Life.

Classification: LCC: HT384 .T9 T36 2022

TAMAMLANMAMIŞ KENTSEL DEVRİM
GÜNÜMÜZ TÜRKİYESİ'NDE KENT, KRİZ VE GÜNDELİK HAYAT

DERLEYENLER
EDA ACARA, MEHMET PENPECİOĞLU

İçindekiler

vii Derleyen ve Yazarlar

xi Önsöz
EDA ACARA, MEHMET PENPECIOĞLU

1 **GİRİŞ**
EDA ACARA, MEHMET PENPECIOĞLU

19 BİRİNCİ KISIM Yeni Yaklaşımların İzini Sürmek: Kent, Kriz ve Siyaset

21 **1** Kentsel Kriz: ‘Yabancılaşmanın Yönetişiminin Sınırları’
MUSTAFA KEMAL BAYIRBAĞ, MEHMET PENPECIOĞLU

43 **2** Güneyli Şehircilik Paradigmasına Doğru
SETH SCHINDLER

71 **3** Tebdil-i Mekân
MUSTAFA KEMAL BAYIRBAĞ

95 İKİNCİ KISIM Değişimin Coğrafyasını Bulgulamak: Kentin Ötesinde Sınırlar, Döngüler ve Hareketler

97 **4** Türkiye'deki Güncel Ekolojik Çelişkilerin Kentsel Kökenleri
EDA ACARA

117 **5** İstisnalar Coğrafyası: İstanbul’un Büyük Ölçekli Ulaşım ve Altyapı Projeleri Sürecinde Kentin, Planlamanın ve Kurumsal Yapıların Değişimi
ÖZGE ERBAŞ

137 **6** Gezegenel Kentleşmeye Kentsel Atık Perspektifinden Bakmak: Meta-Kuramsal Bir Yaklaşımın Olanakları ve Kısıtlılıkları
GÜL TUÇALTAN

165 ÜÇÜNCÜ KISIM ‘Kentsel Devrim’i Aşağıdan Yukarıya Okumak: Mekânın Üretimi Ve Gündelik Hayat

167 **7** Tamamlanmamış Kentsel Devrim: Türkiye’de Neoliberal Kentsel Dönüşümün Çoklu Sosyo-Politik Örüntüleri ve Ankara Örneği
MEHMET PENPECIOĞLU, MUSTAFA KEMAL BAYIRBAĞ, SETH SCHINDLER

- 203** 8 Kentsel Toplumsal Hareketleri Birleştirici/Parçalayıcı Dinamikler: Türkiye’de Kentsel Dönüşüme Karşı Yürütölen Muhalefet Üzerinden Bir İnceleme
ESİN ÖZDEMİR
- 235** 9 Krizlerin Kentinde Gündeliğin Emeginde: Kentsel Krize “Gündelikten” Bir Yanıt
HİLAL KARA
- 261** 10 Mekânsal ve Toplumsal Eşikler Yaratmanın Olanak(sızlık) ları: Ankara’da Yaşayan Suriyeli Göçmenler Üzerine Bir Araştırma
SEZEN SAVRAN
- 289** **DÖRDÜNCÜ KISIM Sonuç**
- 291** 11 Sonuç
EDA ACARA, MEHMET PENPECİÖĞLU
- 299** Dizin

DERLEYENLER VE YAZARLAR

DERLEYENLER

EDA ACARA

2004 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Sosyoloji Bölümü'nden mezun oldu. Doktorasını Kanada'da, Queen's Üniversitesi'nde Coğrafya ve Planlama alanında yaptı. Doktora tezinde, Ergene Havzasındaki kirliliğin oluşma süreçleri ile mekân politikalarını incelemiş ve havzadaki kirliliğin orta ölçekli kentlerin kenarında yaşayan kent yoksullarını nasıl etkilediğini ortaya koymuştur. 2015'de Türkiye'ye döndükten sonra, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı'nda 3 yıl doktora sonrası araştırmalar yürüttü. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Kent ve Çevre Anabilim Dalı'nda, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı'nda, TED Üniversitesi'nde ve Başkent Üniversitesi'nde; kentsel siyaset, kentsel coğrafya, mekân ve toplumsal cinsiyet, çevre tarihi konularında dersler verdi. 2018 Eylül'den beri, eleştirel coğrafya tartışmalarını temel alacak ve bu bağlamda, araştırmacılar yetiştirecek bir coğrafya bölümünün kurucusu olarak; İzmir Bakırçay Üniversitesi, Beşeri ve Ekonomik Coğrafya Anabilim Dalı'nda Doktor Öğretim Üyesi olarak dersler vermeye devam ediyor. Neoliberal su politikaları ve havza siyaseti ile yönetişimi başta olmak üzere; neoliberal kentleşme biçimlerinin kentli yoksulların siyaset ve kamu politikaları ile olan ilişkilerini dönüştürme dinamikleri üzerine odaklanan çalışmalar yapıyor. Akademik görevlerinin yanı sıra; mekânsal sosyal etki değerlendirme alanında, çeşitli uluslararası kuruluşlara danışmanlık veriyor.

MEHMET PENPECİOĞLU

Mehmet Penpecioglu, 1981 yılında İzmir'de doğdu. Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden mezun oldu (2003). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Bölge Planlama Anabilim Dalı'ndaki yüksek lisans çalışmalarını, yerel endüstriyel kalkınmanın politik ekonomisi üzerine hazırladığı tez ile tamamladı (2007). Doktora araştırmasında neoliberal kentsel hegemonya ve büyük ölçekli projeler ilişkisini inceledi; doktora derecesini Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı'ndan aldı (2012). Kamu kurumlarında şehir plancısı, üniversitelerde akademisyen olarak çalıştı. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı bünyesinde Şehir Plancısı olarak çalıştı (2008-2009). Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde Araştırma Görevlisi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde Öğretim Görevlisi olarak çalıştı (2009-2014). Hollanda'da Delft Teknik Üniversitesi Yapılı Çevre Araştırma Enstitüsü'nde doktora sonrası araştırmalar yürüttü (2015). İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde Öğretim Üyesi olarak görev yaptı (2014-2017). Üniversitelerde akademisyen olarak çalıştığı süre boyunca, kent ve planlama kuramları, kentsel siyaset ve yönetişim, kentsel kriz ve beşeri coğrafyanın değişimi üzerine çok sayıda ders verdi; araştırmalar ve

yayınlar gerçekleştirdi. Mehmet Penpecioglu, araştırma projeleri, dersler, seminerler ve yayınlar aracılığıyla, akademik çalışmalarını aktif biçimde sürdürmeye devam ediyor. Süregiden çalışmalarını yoğunlaştırdığı güncel akademik ilgi alanları; karşılaştırmalı kentsel siyaset, yerel yönetim politikaları, küresel güneyde şehircilik, kentsel sosyal hareketler ve müşterekler olarak tanımlanabilir.

YAZARLAR

ESİN ÖZDEMİR

Esin Özdemir, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde (ODTÜ) Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek Lisans derecesini ODTÜ'de, Bölge Planlama Anabilim Dalı'nda tamamladı. "Çevre'nin Farklı Anlamları ve Avrupa Birliğinde Farklı Çevreler" (periphery) başlıklı yüksek lisans tezi, 2005 yılında Prof. Dr. İlhan Tekeli Yüksek Lisans Tez Ödülü'ne layık görüldü. Doktora derecesini yine ODTÜ'de, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı'nda, "Neoliberal Kentleşmeye Karşı Duruş: İstanbul'daki Günümüz Kent Hareketleri" başlıklı tezi ile aldı. TÜBİTAK Bilim İnsanı Destekleme Programı kapsamında aldığı burs ile on beş ay süre boyunca, Hollanda'da Delft Teknik Üniversitesi'nde Hollanda'da planlama sistemi, uzlaşma yönelimli kent planlama süreçleri ve bu süreçlerde planlıların rolü konularında doktora sonrası araştırma yaptı. Yıldız Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde 2017-2018 yıllarında üç dönem boyunca ders verdi. Şu anda Kocaeli Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde Doktor Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır. Kentsel muhalefet, demokrasi ve planlama ve planlamanın siyasallaşması konularında çalışmalar yürütmektedir.

GÜL TUÇALTAN

Gül Tuçaltan, 1984 yılında Ankara'da doğdu. Ortadoğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ), Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden 2006 yılında mezun oldu. Ardından, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı'nda kentsel dönüşüm ve New Jersey Teknoloji Enstitüsü Mimarlık Bölümü'nde kent sistemleri alanındaki yüksek lisans çalışmalarını tamamladı. Alman Araştırma Vakfı'nın (DFG) sağladığı burs ile Darmstadt Üniversitesi (Almanya) ile York Üniversitesi'nde (Kanada) yaptığı çalışmalar sonrasında, Utrecht Üniversitesi (Hollanda) İnsan Coğrafyası ve Mekân Planlama bölümünde, kent yönetimi ve kentsel siyasal ekoloji üzerine doktora çalışmalarını Aralık 2017'de tamamladı. ODTÜ, REC Türkiye, Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü (UNIDO), Darmstadt Teknik ve Utrecht Üniversiteleri gibi pek çok kurumda, 10 yılı aşkın süre akademik veya profesyonel olarak çalıştı. Tuçaltan şu an, Suriye göç krizi sonrası Türkiye belediyelerinin hem düzenli sakinleri hem de mülteciler için kapsayıcı temel hizmetler sunmasını desteklemeyi amaçlayan RESLOG-Türkiye Projesinin koordinatörüdür. Aynı zamanda projenin göç ve yerel yönetim alanında bilgi zeminini geliştirmeye yönelik faaliyetlerinin de yürütücüsüdür. Kent ve altyapı yönetimi ve politikaları alanındaki araştırma ve öğretim faaliyetlerini, Ekoloji Kolektifi Derneği çatısı altında sürdürmektedir.

HİLAL KARA

Hilal Kara, 2013 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisans derecesini 2016 yılında aynı üniversitenin Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı'ndan aldı. 2013-2017 yılları arasında Uluslararası Çalışma Örgütü Türkiye Ofisi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Türkiye tarafından yürütülen Suriyeli mültecilere sağlık, eğitim ve iş gücü alanlarında hizmet sunan kamu kuruluşlarının kurumsal kapasitesinin değerlendirilmesini hedefleyen projelerde proje asistanı; Türkiye'nin afet risklerinin azaltılmasına yönelik ulusal ve uluslararası planların hazırlanmasında ve yerel yönetimlere yönelik değişen yasal düzenlemelerin ilçe ve büyükşehir ölçeğindeki hizmet sunum kapasitelerine etkilerinin analizini hedefleyen projelerde proje uzmanı olarak yer aldı. 2017 yılından beri Kanada'da Queen's Üniversitesi'nde Coğrafya ve Planlama Bölümü'nde doktora çalışmalarını sürdürmektedir. İlgi alanları; kent içi emek hareketliliği, kadın emeği, genç işsizliği, prekaryalaşma, toplumsal cinsiyet ve mekân, emek, eğitim ve toplumsal cinsiyet politikalarıdır.

MUSTAFA KEMAL BAYIRBAĞ

Mustafa Kemal Bayırbağ, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden lisans (1996) ve aynı üniversitenin Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı'ndan yüksek lisans derecesini (1999) almıştır. Kanada'da Carleton Üniversitesi'nde Kamu Politikası doktorasını tamamlamıştır (2007). Şu anda Orta Doğu Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde ve Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Kamu politikası, bölgesel politika ve yönetişim, yerel kalkınmanın siyasal iktisadi, eğitim politikası ve sosyal dışlanma konuları üzerine dersler vermekte ve araştırmalar yapmaktadır. Türkiye'de yerel kalkınmanın siyasal iktisadi; devletin yeniden ölçeklenmesi ve sosyal dışlanma; göçmenler, hareketlilik ve planlama; kentsel devrim ve yerel yönetişim; kentsel kamu politikası; kamu politikası analizinin kuramsallaştırılması; eğitim politikası ve reformu; eğitimde eşitsizlikler; çocuk yoksulluğu ve genç işsizliği üzerine ulusal ve uluslararası mecralarda yayınlanmış makale ve kitap bölümleri bulunmaktadır. Şu anda British Academy tarafından desteklenen (NAF2R21100172) ve "Turkey's urbanization-led development strategy: Impact and manifestations in Ankara" başlıklı araştırma projesinin yürütücülüğünü yapmaktadır.

ÖZGE ERBAŞ

Özge Erbaş, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden 2010 yılında mezun olduktan sonra; 2014 yılında University at Albany-SUNY (ABD) Bölge Planlama bölümünde yüksek lisansını tamamladı. Yüksek lisansının son senesinde New York Planlama Federasyonu'nda staj yaptı. Bir yıllık staj süresi boyunca New York Eyaleti'nde çalışan şehir plancılarına yönelik güncel eğitimlerin ve yayınların hazırlanmasına katkı sundu. 2019 yılında Newcastle Üniversitesi (Birleşik

Krallık) Planlama Bölümü'nden doktora unvanını aldı. Doktora süresince ve sonrasında mega projeler üzerine uluslararası çalışmalar yaptı. 2019 yılından beri, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır. Aynı zamanda, 2019-2020 yıllarında İzmir Demokrasi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Şehir Planlama 2. Sınıf atölyesine destek verdi. Araştırmacının ilgi alanları kentleşme hukuku ve mega projeler üzerinde şekillenmektedir.

SETH SCHINDLER

Seth Schindler, yüksek lisans çalışmaları sırasında gelişmekte olan ülkelerde kentleşme süreçleri ile ilgilenmeye başladı. 2012 yılında Clark Üniversitesi'nde coğrafya doktorasını tamamladı ve doktora tezi araştırmasında Hindistan Delhi'de kentsel mekân üzerindeki sokak siyaseti ve mücadeleler üzerine odaklandı. Halen Manchester Üniversitesi Küresel Kalkınma Enstitüsü'nde kentsel gelişme ve dönüşüm alanında öğretim üyesidir. Araştırmalarında ulus-ötesi kentsel sistemler ve bunlarla ilişkili büyük ölçekli kentsel ve bölgesel dönüşüm girişimlerine odaklanmaktadır. Araştırmalarında iki temel amaç vardır: İlk olarak, kentlerin küresel üretim ve ticaret ağlarına hızlı bir şekilde dahil olmalarından nasıl etkilendiklerini ortaya koymak; ikinci olarak ise pazar odaklı bölgelerin tasarımının neoliberal reformlarının başarısızlığına tepki olarak nasıl oluştuğunu incelemek. Seth Schindler, Küresel Güney'de sanayisizleşme sürecindeki kentlere yönelik araştırmalar yapıyor ve bu kentlerde firmaların, hükümetlerin ve işçilerin sanayisizleşmeye nasıl adapte olduklarını inceliyor. Seth Schindler'in uluslararası hakemli dergilerde yayınlanmış çok sayıda makalesi; uluslararası kurumlar tarafından fon alan araştırma projeleri bulunuyor.

SEZEN SAVRAN

Sezen Savran, lisans derecesini 2010 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden almıştır. Mezun olduktan sonra özel planlama ve gayrimenkul değerlendirme bürolarında kısa bir süre çalıştıktan sonra; 2012 yılında Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı'nda yüksek lisans programına ve 2013 yılında aynı bölümde araştırma görevlisi olarak göreve başlamıştır. Yüksek lisans tezi, Ankara'da Toplu Konut İdaresi Kusunlar Yoksul Grubu Konut Projesinin "Yeterli Konut" (Adequate Housing) kavramı ile ilişkilendirilerek değerlendirilmesine odaklanmıştır. 2020 yılında Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı'nda doktorasını tamamlamıştır. 2019 yılında Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından araştırma ödülü kazanan doktora tezi çalışması, Ankara kentinde yaşayan Suriyeli göçmenlerin mekân-bağımlı gündelik yaşam pratiklerine odaklanmaktadır. Araştırmacının ilgi alanlarını, kent sosyolojisi, konut ve kentsel dönüşüm politikaları, kentsel yoksulluk ve göç coğrafyası oluşturmaktadır. Akademik hayatında çeşitli uluslararası ve ulusal bildiri sunumları, kitap bölümleri ve makaleleri bulunan Sezen Savran; ayrıca Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve TÜBİTAK gibi kurumlar tarafından finanse edilen projelerde araştırmacı ve bursiyer olarak görev yapmıştır.

Önsöz

EDA ACARA, MEHMET PENPECİOĞLU

Elinizdeki kitap yıllara yayılan titiz çalışmaların, özgün saha araştırmalarının ve yeni kuramsal arayışların kolektif bir ürünü. Kitabımız, kentlerin değişiminin ardındaki toplumsal, siyasal ve ekolojik kökenleri çözümlyerek; kent kuramına dair yeni bir arayışın Türkiye’den ilk adımlarını atmayı hedefliyor. Bu amaçla, kentsel siyaset, kentsel sosyoloji ve kentsel coğrafya alanlarında Türkçe yazında oldukça sınırlı kalmış olan yeni kuramsal tartışmaları, araştırmalardan edinilmiş özgün veriler eşliğinde okuyucuya sunuyoruz. Kentsel siyasetten yönetişime, kentlerin dönüşümünden politik ekolojiye, kent planlamadan kentsel hareketlere kadar çeşitlenen alanlarda gerçekleştirilmiş derinlikli nitel araştırmaları; coğrafyayı, mekânı ve gündelik hayatı çözümleyen yeni, eleştirel ve bütünlüklü bir çerçeve oluşturarak birlikte yorumluyoruz.

Son 30-40 yıllık süreçte, tüm dünyada, kentsel coğrafyanın değişimine, kentsel siyasetin ve yerel yönetişimin çeşitlenen dinamiklerine, şehir ve bölge planlama konularına odaklanan, çok sayıda ufuk açıcı kuramsal yaklaşım geliştirildi. Çoğunlukla Küresel Kuzey’in kentlerini merkezine alan, kısıtlı dahi olsa Küresel Güney’in kentleşme deneyimlerini de anlamaya ve anlamlandırmaya çalışan bu uluslararası yazının sadece belirli bir bölümü, kitap çevirileri yoluyla Türkçeye kazandırıldı. Bunlar arasında, Henri Lefebvre, Manuel Castells, David Harvey, Edward Soja, Neil Smith, Andy Merrifield, Mike Davis, Loic Wacquant, Neil Brenner ve Stavros Stavrides

gibi yazarlar ve onlara ait eserler bulunuyor. Hiç kuşku yok ki, bu türden etkili kent kuramcıları ve ortaya koydukları yeni kavramlar, Türkiye kentlerini çözümleyebilmemiz için yeni olanaklar sağlıyor. Ancak tüm bunlar günümüz Türkiye kentlerini anlamak ve geleceğe dönük yeni yaklaşımlar geliştirebilmek için gerçekten yeterli mi?

Bu soruya yanıt olacak biçimde, kitabımız için de esin kaynağı oluşturulan iki tespitimizi okuyucuyla paylaşmak istiyoruz. İlk olarak, etkili kuramsal yaklaşımları, Türkiye'nin farklı kentlerine yönelik araştırmalar ışığında tartışarak, eleştirel ve bütünlüklü biçimde ele alan derleme kitapların yeterli olmadığını düşünüyoruz. İkinci olarak ise, Küresel Güney'in kentleşme deneyimlerinin sağladığı kuramsal ve yöntembilimsel olanakların Türkiye'de yeterince bilinmediğini; Küresel Güney ve Türkiye kentlerinin karşılaştırmalı biçimde ele alınması gerektiğini; maalesef Türkiye'deki kent çalışmaları alanının bu bakımlardan oldukça kısır ve yetersiz kaldığını çarpıcı biçimde gözlemliyoruz.

Kitabımız, bu türden kısıtlılıkları aşarak; 21.yüzyıl kent kuramına dair Türkiye'den bir yanıt geliştirme çabasının ürünüdür. Yayına hazırladığımız kitap Türkiye'nin kentleşme süreçlerini oluşturan ve iç içe geçmiş olan toplumsal, siyasal, sosyolojik ve coğrafi dinamikleri bütüncül biçimde anlamak ve bunları Küresel Güney'in kentleşme deneyimiyle bağlantılı olarak çözümlemek çabasıdır. Bu çaba, sadece Küresel Güney'e odaklanan yeni kuramsal arayışları Türkçeye kazandırmıyor; aynı zamanda bu arayışların ürettiği yeni kavramları derinlemesine tartışıyor ve bunları Türkiye örneklerinden edinilen bulgular eşliğinde yeniden yorumluyor. Dolayısıyla derleme kitabımızın, Kentsel Siyaset, Kentsel Sosyoloji, Kentsel Coğrafya, Yerel Yönetimler, Şehir ve Bölge Planlama ve (en geniş tanımı itibarıyla) Kentsel Çalışmalar gibi alanlarda çalışan akademisyenler, yüksek lisans ve doktora öğrencileri ile beraber bu alanlarda faaliyet gösteren meslek çevreleri ve sivil toplum uzmanları tarafından ilgi görmesini ümit ediyoruz.

Elinizdeki kitabın bölümleri, oldukça zorlu koşullar altında yazıldı, titizlikle bir araya getirildi ve birlikte yorumlandı. Kitap içerisindeki bölümler, yazarlara ait en az 4-5 yıllık araştırma-çalışma süreçlerine dayanıyor. Kitaba dair ilk çalışmalara başlangıcımız, 2019 yılı Eylül ayının hemen başına, COVID-19 pandemisi öncesine dayanıyor. Editörler 2019 yılı sonbahar aylarında, kitabın kuramsal kurgusunu hazırladı, konu başlıklarını belirledi ve bunlarla ilişkili çalışmaları saptayarak bu çalışmaların sahipleri olan yazarlar ile temasa geçti. Kasım 2019'da kitabın üç ana kısmı ve bu kısımlarda yer alacak

bölümler, yazarlar ile iletişim halinde editörlerce belirlendi. Böylece 2019 yılı sonunda kitabın içeriğinin ana hatlarını tarif eden taslak ortaya çıkmış oldu.

Aralık 2019-Mayıs 2020 arasındaki 6 aylık süreçte, yazarlar bölümlerini editörlere ilettiler ve iletilen bölümler editörler tarafından ikili bir hakem değerlendirmesi sürecine tabi tutuldu. Editörlere ulaştırılan bölümler, biri açık diğeri kör hakem şeklinde, ikili bir değerlendirmeden geçti. Açık hakem değerlendirmesi, kitaptaki yazarların çalışma konularıyla ilişkili ve başka bir yazara ait olan bölümü değerlendirmesi şeklinde yapıldı. Her yazar başka bir yazarın bölümünü okudu ve değerlendirdi. Böylece, kitabın içeriğinin oluşturulması ve değerlendirilmesi süreci tüm yazarların içeriden dahil olduğu kolektif bir emek halini aldı. Kör hakem değerlendirmesiyle de, alanında uzman akademisyen dostlarımız bölümlere hakemlik yaptı; böylece her bölümdeki içeriğin güçlenmesi için dışarıdan daha geniş bir akademik katkı sağlanmış oldu.

Tüm yazarlar, hakem değerlendirmeleri doğrultusunda gerekli düzeltmeleri, ekleme ve çıkarmaları gerçekleştirdiler. Hakem süreçleri, bölümlerde anlatılan içeriğe dair kuram-ampirik bağlantılarının ve anlatımın güçlenmesini, temel argümanların netleşmesini, anlaşılır, akıcı ve derinlikli metinlerin üretilmesini sağladı. 2020 yılı yaz ayları içerisinde hakem değerlendirmeleri doğrultusunda yazarlar tarafından bölümlerde yapılan tüm değişiklikler editörlere iletildi ve editörlerin okumaları ve değerlendirmeleri sonrasında bölümler yaz sonunda içerik yönünden yayına hazır hale getirildi. 2020 Eylül-Ekim aylarında da, kitabın kuramsal kurgusunu ortaya koyan ve tüm bölümlerin içeriğinin birlikte yorumlandığı giriş ve sonuç kısımları editörlerce yazılarak, kitap yayına hazır hale getirildi.

Belirttiğimiz gibi, elinizdeki kitap oldukça uzun bir zaman dilimine yayılan kapsamlı ve titiz çalışmaların eseri. Onca iş yükünün ve çalışmalarının yanı sıra, kitaba zaman ayıran, bölüm yazarak katkı koymayı kabul eden, açık hakem değerlendirmesini gerçekleştiren ve sonuç olarak sayelerinde kolektif bir emeğin ürünü olan bu kitabın oluşmasında her biri eşsiz birer rol oynayan akademisyen dostlarımıza içten bir teşekkür sunmak istiyoruz. Esin Özdemir, Gül Tuçaltan, Hilal Kara, Mustafa Kemal Bayırbağ, Özge Erbaş, Seth Schindler ve Sezen Savran, sadece yazdıkları bölümlerle kitabın içeriğini oluşturmadılar; editörlerle birlikte, Türkiye’de kent kuramına dair yeni ve zorlu bir arayış için içten, cesaretli ve samimi bir adımı, birlikte üretmenin ve paylaşmanın şevkiyle attılar. Tüm yazar dostlarımız ve kitaba sağladıkları kolektif katkı bizler için çok anlamlı ve değerli.

Öte yandan, kör hakem değerlendirmesi süresinde, yaptıkları titiz değerlendirmeler sebebiyle teşekkür etmek istediğimiz akademisyen dostlarımız da var. Hakem değerlendirmesi süreci tamamlanıp kitap olduğundan kendilerini burada anmayı ve teşekkür etmeyi bir borç biliyoruz. Ali Cenap Yoloğlu, Ali Kemal Çınar, Ayten Alkan, Can Gündüz, Deniz Ay ve Sinan Tankut Gülhan, eleştirel okumaları ve içeriği zenginleştiren yapıcı önerileriyle, bölümlerin yazarlarca yeniden ele alınmasında önemli katkılar sundular. Kitabın içeriğinin oluşturulmasında ve revizyonunda, zaman ayırarak katkı koyan bu akademisyen dostlarımızın da önemli bir payı var. Son olarak, yılları aşan araştırmalara dayanan, uzunca bir süredir üzerinde titizlikle çalıştığımız derleme kitabımızı yayına değer bulan İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınlarına da en içten teşekkürlerimizi sunmak istiyoruz.

Yakın geçmişimiz belki de hepimizin karamsarlaşmasına sebep olan çok sayıda toplumsal gelişmelerle dolu: Baskılar ve belirsizlikler, iç içe geçmiş krizler ve derinleşen endişeler. Tüm bunlara birde COVID-19 pandemisinin neden olduğu kapatılmışlık hali, artan kaygılar ve sağlık sorunları eklendi. Elbette, bir yandan ümitsizlik ve belki de yılgınlık hissediyoruz; ancak diğer yandan da ortak geleceğimize sahip çıkmak, bunun için harekete geçmek, umudu besleyecek biçimde üretmek ve paylaşmak istiyoruz. Tüm okuyucuları ortak geleceğimiz için umut içinde birlikte düşünmeye, üretmeye ve paylaşmaya davet ediyoruz. Kitabımız bu davet anlamını taşıyor: Yabancılaşmanın ve krizlerin zirve yaptığı zorlu bir dönem içerisinde dahi birlikte umut edebilmenin, Edip Cansever’in “Umuş” şiirindeki tabiriyle, “meltemi bizden esen, soluğu bizde olan yeni bir başlangıcı” birlikte oluşturabilmenin kolektif çabası. Cansever’in mısralarındaki gibi, “her başlangıçta yeni bir anlam var” ise; kitabımızı da kenti kavramaya dönük yeni anlamlar üretebilecek bir başlangıç olması umuduyla okurla paylaşıyor; okuru birlikte düşünmeye ve tartışmaya davet ediyoruz.

Giriş

EDA ACARA, MEHMET PENPECİOĞLU

Türkiye kentlerinin krizli sorunlarına umut dolu çözümler üretebilmek bizlerin elinde. COVID-19 pandemisi ile beraber daha da derinleşen, çözümsüzmüş gibi görünen ve iç içe geçmiş, birikmiş sorunlar. Güvencesiz ve sömürüye dayalı kentsel emek rejimleri; kentlerde meydana gelen çevre felaketleri; her türlü doğal kaynağının meta olarak kentlere eklenmesindeki ivmelenme; kent ve kırsal üzerinde büyük tahribatlar yaratan büyük ölçekli projeler, istisnai yasal düzenlemeler ve ayrıcalıklı imar hakları; kentlerin sınırsızca büyümesi ve dönüşmesi ile ağır hasar alan yaşam-mekân kalitesi; mekânın üretimi yoluyla gittikçe derinleşen yabancılaşma, ayrışma ve adaletsizlik; tüm bunlara karşı gelişen tepkiler, hareketler... vd.

Bu çok karmaşık gibi görünen bir dizi meseleyi, yani günümüz kentlerinde olup bitenleri, ne kadar çözümleyebiliyoruz? Kentsel nitelik kazanmış ve iç içe geçmiş ekonomik, toplumsal ve siyasal krizleri nasıl yaşıyoruz? Kentler ve ötesindeki coğrafyalar, hangi ilişkiler, döngüler ve hareketler aracılığıyla dönüştürülüyor? Tüm bunlar gündelik hayatımızda nasıl karşılık buluyor? Sıklıkla başvurduğumuz kent kuramları ve yazında ortaya konulmuş araştırma bulguları, tüm bu sorulara yanıt vermek için yeterli mi? Derleme kitabımız, kentlerin bu krizli haline dair yeni bir kavramsal yaklaşım geliştirerek; bu sorulara yönelik özgün ve derinlikli yanıtlar üretiyor. Bunun için, kentsel siyaset, kentsel coğrafya, kentsel sosyoloji, şehir planlama ve siyaset bilimi gibi farklı disiplinleri buluşturan yeni kuramsal tartışmalar

ortaya koyuyoruz. Tüm bunları, Türkiye kentlerine odaklanan ve önceden açığa çıkarılmamış araştırma bulguları eşliğinde yapıyoruz.

Gezegensel Kentleşme: “Açık Bir Ağ Sistemi” Olarak Kent

Bugün dünya coğrafyasının herhangi bir bölgesinde, Küresel Kuzey’de veya Güney’de bulunan yerleşimlerin tekil/ilişkisiz olarak incelenmesi, “kent” olarak tanımladığımız karmaşık, çok-ölçekli ve ilişkisel olgunun anlaşılması ve çözümlenebilmesi için yeterli değil. Kentleri sınırlı alanlar dahilinde ele almak, karşılaştırmalı ve ilişkisel yöntemler geliştirmeden araştırmak, bizleri gerçeği kavramaktan uzaklaştırıyor ve içinde bulunduğumuz “kent çağında” hakikat ile aramızdaki bağı kopararak, kentlerin siyasal, toplumsal ve ekonomik dünyasına müdahil olabilme olanaklarımızı daraltıyor.

Kentleri ve ötesindeki coğrafyaları kavrayışımızda bazı süregiden sorunlar var. Kenti sadece yapılı çevre ve altyapı olarak görmek veyahut yalnızca kent planlarıyla üretilebilen bir meta olarak kavramak, bize onun geçirdiği karmaşık süreçleri; bu süreçlerin ekonomik ve siyasal ilişkileri nasıl kökten değiştirdiğini; toplumsal ve ekolojik sınırları nasıl aşabildiğini göstermekte yetersiz kalıyor. Halbuki, günümüz kentleri, sözkonusu ilişkileri alaşağı ediyor ve sınırları çoktan aşmış bulunuyor. Son 40 yıllık süreçte, insan yerleşimleri bir yandan eşsiz ve uçsuz bucaksız yığılımlar gösterdi; diğer yandan ise, bu yerleşimler arasındaki sınırlar gittikçe belirsizleşti.

Günümüzde kent olarak ifade edilen olgu “açık bir ağ sistemi” olarak kavramsallaştırılıyor (Brenner & Schmid, 2015). Elbette ki bu kavramsallaştırmanın arkaplanında çok sayıda olgu ve bunlara dönük çığır açıcı kuramlar var: Sınırların ötesindeki insan hareketleri; küresel meta zincirleri ve sermaye birikim ilişkileri; bilginin, teknolojinin ve toplumsal deneyimlerin kolaylıkla paylaşıldığı ve yayılım gösterdiği ağlar; ulaşımdan altyapıya, sanayiden konut gelişimine kadar çeşitli biçimlerde kırık kentin azmanlaşan büyüme mantığına tabi kılan uygulamalar; gayrimenkul rantına odaklı olarak mutenalaştıran ve yerinden eden neoliberal dönüşüm projeleri ... vd. (Brenner, 2013; 1998; Brenner & Theodore, 2002; Castells, 2009; 1992; Harvey, 2007; 2006; Lefebvre 2003; Lefebvre, vd., 1996).

Kapitalizmin taşıyıcısı olan bu “açık ağ sistemi”, sermaye birikim rejimi ve siyasal iktidar ilişkileri neticesinde, yeniden sınırlar koyan (veyahut sınırları yeniden tarif eden) ve ulusal düzeyde baskının, tahakkümün ve otoriter siyasal gücün yoğunlaştığı kapalı sistemlere de dönüşebiliyor: Küresel göç dalgalarına karşı ulusal sınırlar kapatılıyor; COVID-19 gibi

salgın hastalıklar insan hareketlerini, meta akışlarını ve tedarik zincirini kesintiye uğrattıyor; müşterekleri çitleyen hakim uygulamalar geniş kitleleri mülksüzleştirerek yaşam kaynaklarını ellerinden alıyor (De Angelis, 2016; Glassman, 2006; Harvey, 2020; Standing, 2019). Öte yandan, bu ağa katılarak “pay almak”, küresel rekabetin önemli bir kilometre taşı halini alıyor (Harvey, 2004). Sistem içine gerektiği kadar sermaye devşirerek dahil olmayanlar veya değişen küresel ilişkilerden dolayı sistemin uçurumlarından dışarıya itilenler, farklı ülkelerde ve kentlerde otoriter, milliyetçi, popülist ve dışa kapalı bir siyaset yoluyla ağırlık kazanabiliyor (Bruff & Tansel, 2019; Synder, 2017). Küresel nedenleri olan krizler, dünya coğrafyasının farklı bölgelerinde farklılaşan/çeşitlenebilen sonuçlar üretiyor.

Brenner ve Schmid’e (2015) göre, insan yerleşimlerindeki tüm bu yaşananlar, kentleşmenin “gezegensel” bir karakter kazandığını gözler önüne seriyor. Günümüz kentleşmesini çözümleyebilmek için kilit bir soru ortaya atıyorlar: “Kent hayatı hangi kategoriler, yöntemler ve kartografyalar yoluyla anlaşılabilir?”. Bu kısa ama kapsamlı ve zorlayıcı soru, kitabımız için oldukça anlamlı bir hareket noktası oluşturuyor. Dolayısıyla, “Gezegensel Kentleşme”nin ana hatlarını, sağladığı olanakları ve barındırdığı kısıtlılıkları bilmek, günümüz kentini anlayabilmek için elzem.

Gezegensel karakter kazanan günümüz kentleşmesinin birbiriyle ilişkili üç oluşturuç momentini var: (1) Yoğunlaşan Kentleşme, (2) Genişleyen Kentleşme ve (3) Farklılaşan Kentleşme. Yoğunlaşan Kentleşme; nüfusun, üretim araçlarının ve tüketim pratiklerinin, kentsel merkezlerde gösterdiği mekânsal yoğunlaşmaya işaret ediyor (Brenner & Schmid, 2015). Kentsel yenileme ve dönüşüm projeleri, kent merkezlerinde ve metropoliten alanlarda nüfus yoğunluğunu artıran plan değişiklikleri, yoğunlaşan kentleşmenin günümüzdeki hakim tezahürleri olarak karşımıza çıkıyor.

Genişleyen kentleşme ise; kentin, ihtiyaç duyduğu hammadde ve enerji kaynakları, meta ve sermaye hareketleri için, kent dışındaki coğrafyalara doğru sınırsızca yayılması/genişlemesi olarak ifade ediliyor (Brenner & Schmid 2015). İnsan ve meta hareketliliğine büyük bir ivme kazandıran yeni ulaşım ve altyapı yatırımları; kentlerin çeperinde gayrimenkul rantına dayalı büyümeyi sürekli teşvik eden imar/konut spekülasyonları; kaynak akışının, üretim-tüketim ilişkilerinin sürekliliği için sınırsızca teşvik edilen yeni gelişme koridorları, banliyöleşme örüntüleri ve uydu kentler, genişleyen kentleşmenin çarpıcı biçimleri olarak görülüyor.

Son olarak, farklılaşan kentleşme ise, yoğunlaşan (içer doğru patlayan) ve genişleyen (dışer doğru patlayan) kentleşme biçimlerinin diyalektik bir ilişkisinden doğuyor (Brenner & Schmid 2015). Farklılaşan kentleşme, kentlerin sosyo-mekânsal örgütlenmesindeki ve metabolik kurumlarındaki özgünlüklerin altını çiziyor; özellikle Küresel Güney’de farklılıklar taşıyan kentleşme deneyimlerinin ve bunların sahip olduğu yeni toplumsal ilişkilerin ve mekânsal biçimlerin taşıdığı “yaratıcı-yıkım” potansiyelini vurguluyor (Brenner, 2013).

Gezegensel kentleşmeyi tanımlayan bu üç oluşturuocu momenti nasıl ele almalıyız? Başka bir deyişle; “yoğunlaşan”, “genişleyen” ve “farklılaşan” kentleşme süreçlerini hangi yaklaşımla ve nasıl araştırmalıyız? Brenner ve Schmid (2015) bu soruya, görgül dayanağı kısıtlı, ancak kuramsal çerçevesi tanımlı bir yanıt veriyor: Kent, sabit/değişmez bir öz, evrensel bir biçim veya sınırlandırılmış bir mekânsal birim değildir; aksine, kentleşme, tarihsel kökene, politik-ekonomik arka plana ve toplumsal bağlama göre (benzerlikler olduğu kadar) farklılar taşıyan ve değişkenlikler gösterebilen bir süreçtir (Brenner & Schmid, 2015). Kentler, hem yerel ve bölgesel, hem de ulusal ve küresel dinamiklerin etkisi altında şekillenir; dolayısıyla kent çok-ölçekli bir olgudur. Diğer yandan, kentin toplumsal ve fiziksel dokusu çok boyutludur; mekânsal pratikleri, teritoryal düzenlemeleri ve gündelik yaşamın devingenliğini içerir (Brenner & Schmid, 2015).

Günümüz kentleşmesinin kuramsal hatlarını tanımlayan bu yaklaşım, Henri Lefebvre’in 50-60 yıl önce kentsel devrim (2003), mekânın üretimi (1991) ve gündelik hayat (2014) üzerine ortaya koyduğu eşsiz tespitlere ve öngörülere dayanıyor. Gezegensel kentleşme, kuramsal temellerini ilk olarak Lefebvre’in ortaya attığı tarihsel bir hikâyeyi, Harvey’in (2007; 2006; 1989) ortaya koyduğu sermaye birikiminin ve sınıf mücadelesinin coğrafyası temeline, yeniden formüle ediyor.

Bu yeniden formülasyonu, evrensel/genel geçer bir açıklayıcılık iddiası olan, farklı kentlere/yerelliklere özgü dinamikleri (ve bunların nedenlerini) ihmal eden, monolitik bir kuramsal yaklaşım olarak görmemek gerekiyor. Tam da tersine, gezegensel kentleşme (ve onu ortaklaşa oluşturan üç moment), tarihsel ve coğrafi olarak ülkeden ülkeye farklılıklar gösteren özgün dinamiklerin etkisi altında, eşitsiz şekillerde ve çeşitlenen biçimlerde gerçekleşiyor. Küresel Kuzey’de ve Güney’de gezegensel kentleşme, çarpıcı benzerlikler taşıdığı kadar; ülkeye/kente/yere özgü ve kuramsal açıdan meydan okuyucu olan farklılaşmalar da içeriyor. Dolayısıyla, günümüz kentini ço-

zümleyebilmek için, özellikle Küresel Güney'in kentlerine odaklanmak ve bu kentleri oluşturan çeşitli ve karmaşık dinamiklere korkusuzca mercek uzatmak gerekiyor.

Küresel Güney'in Kentleri: “Dinamik ve Mücadelelerle Dolu Metabolik Kurulumlar”

Küresel Güney'in kentleri, sahip oldukları özgünlükler ve çeşitlilikler nedeniyle oldukça öğretici olanaklar sunuyor. Robinson (2016; 2011) bu çeşitliliğin, sömürgecilik sonrası karşılaştırmalı bir şehircilik için önemli imkânlar sunduğunu belirtiyor. Farklı tarihsel birikimlere, değişken siyasal rejimlere ve çeşitlenen ekonomik dinamiklere sahip çok sayıda Küresel Güney deneyimi, kent kuramına dair (Küresel Kuzey kökenli) yerleşik düşünce biçimlerimizi derinden sarsıyor.

Başka bir deyişle, Küresel Güney'in kentleri, 21. yüzyılın kent kuramı açısından yerleşik-hakim (ve Küresel Kuzey merkezli) yaklaşımları yerle bir eden yeni “deneySEL repertuarlar” ve “özgün kavram setleri” oluşturuyor (Roy, 2009). Küresel Güney'in kentleri üzerine gelişen yazın bizlere, formel olduğu kadar enformel kentleşme deneyimlerini; güçlü piyasa aktörlerinin yanı sıra madunları-ezilenleri ve devlet politikalarının ötesinde bu politikaların gündelik yaşamda/yurttaş nezdinde nasıl karşılık bulduğunu incelememiz gerektiğini çok güçlü şekilde yeniden hatırlatıyor (Roy & Ong, 2012; Roy, 2009; Roy & Alsayyad, 2004).

Küresel Güney kentlerinin ön plana çıkan deneyimlerine biraz daha yakından bakalım. Asya kıtasından farklı ülkelerin kentleri oldukça farklı ve derinlikli örnekler oluşturuyor. Goldman (2011) Bangalore kentinin çeperlerinde yaşanan rant odaklı dönüşümün devlet güdümlü bir arazi spekülasyonuna dayalı olduğunu ortaya koyuyor. Kent planları aracılığıyla geniş kitlelerin yerinden edildiği, mülksüzleştirici bir “spekülatif şehircilik” devlet öncülüğünde yaşama geçiriliyor (Goldman, 2011). Roy (2011) Bombay'da hangi kentleşme biçiminin “yasal” olarak kabul edileceğine devletin karar verdiğinin altını çiziyor. Roy'a (2011) göre madunların yaşadığı “slum” alanları on yıllardır “yasa dışı”/enformel olarak tanımlanırken; güçlü kesimlerin lüks konut ve tüketim alanları (mevcut yasalara ve planlara uygun olmasa dahi, yasaların-planların kısa süre içerisinde değiştirilmesiyle) hızlıca “yasal”/formel sınırlar içerisine dahil edilebiliyor (Roy, 2011).

Hindistan kentleri, formal-enformel olanın dinamik ilişkileri üzerine çok sayıda örnek sunuyor. Schindler (2014) sokak satıcılarının kamusal

mekânı kullanım sürecinde devlet ve devlet-dışı aktörlerle kurdukları ilişkileri, formellik ve enformellik içeren faaliyetlerini açığa çıkarıyor. Macfarlane (2012) sel felaketlerini inceleyerek, kent planlama faaliyetlerinin ve teknik altyapı üretiminin ne türden devlet-yurttaş müzakerelerine konu olduğunu ve bu müzakere sürecinde formel-enformel ilişkilerin nasıl yeniden inşa edildiğini ortaya koyuyor. Sonuç olarak, Hindistan kentleri, kentsel siyasette formel ile enformel arasındaki değişken/dinamik sınırların nasıl müzakere edildiğine ve (yeniden) belirlendiğine dair çok önemli çıkarımlar sağlıyor (Roy, 2009; 2005). Hindistan, enformelin kentin oluşumundaki kurucu rolü, devletin formal karar alma süreçleri ile kurduğu çatışmalı ilişki ve tüm bunların sosyo-mekânsal etkileri üzerine eşsiz örnekler sunuyor (Roy & Al Sayyad, 2004).

Solomon (2008) Hindistan kentleşmesine dair çözümelemeri bir adım öteye taşıyor. Hindistan’da devletin kentsel dönüşüm sürecinde hangi toplumsal kesimlerin taleplerini kabul ettiğini, hangilerini etmediğini, talepleri yasallaştırıp yasallaştırmadığını inceliyor ve şu çarpıcı sonucu ortaya atıyor: Devlet her zaman yukarıdan aşağıya belirleyici güçte değil, belirsizlikler altında aşağıdan yukarıya da yükselen çoklu toplumsal taleplerde de önemli rol oynayabiliyor (Solomon, 2008). Ghertner (2020) bu çözümlenmeyi derinleştiriyor; Hindistan’da halkın kullanımındaki özelleştirilmemiş arazilerin “takas edilebilirliğinin” ve “kombine edilebilirliğinin”, bu arazilerin kolektif-müşterek bir değer olarak (devletin ve piyasanın) metalaşma ve el koyma süreçlerinden korunabilmesini sağladığını belirtiyor.

Çin, Küresel Güney’in kentleşmesinde adeta “kara kutu” niteliğinde. Kentsel yönetim ve karar alma süreçlerine ilişkin bilginin paylaşılmasındaki sınırlamalar oldukça etkili. Çin’de girişimci ve piyasa yönelimli kentsel politikalar, devlet güdümünde bir kapitalist model olarak uygulanıyor. Wu (2018) tarafından “devlet girişimciliği” olarak da tanımlanan bu modelde, devlet şirketleri kentsel arazinin metalaştırılmasında, gayrimenkul/konut piyasasının oluşturulmasında öncü bir rol oynuyor. Bu modelde parti-devleti yapısı önemli bir ağırlık taşıyor; bu yapı devlet şirketlerinin yönetimiyle iç içe geçerek, yerel yönetimleri gayrimenkul geliştirme yoluyla gelirlerini artırmaya teşvik ediyor ve büyük ölçekli ulaşım-altyapı projelerinin gerçekleştirilmesini sağlıyor (Wu, 2015; He & Wu, 2009).

Bir tarafında devlet girişimciliği ve devlet şirketleri olan bu modelin diğer tarafında ise, devlet ve güçlü piyasa aktörleri arasında enformelleşebilen, kamuya kapalı ilişkiler ve şeffaf olmayan karar alma süreçleri var. Fu

(2002), Çin’de uygulanmış en büyük kentsel dönüşüm projesi olan Hong Kong Lujiazui Merkezi, finans bölgesinde belediye başkanı tarafından yatırımcı şirkete inşaat sürecini hızlandırması için sağlanan ayrıcalıkları ve bu ayrıcalıkların sağlanmasında iki tarafın kamuya kapalı yürüttüğü enformel ilişkileri/görüşmeleri vurguluyor.

Özel mülkiyetin sınırlandırılmış olduğu Çin’de; arazi kullanım haklarının özel şirketlere kiralanmasından kamu ihalelerine; parti, hükümet ve belediyeler vasıtasıyla devlet şirketlerinin yönetiminin belirlenmesinden bu şirketlerinin karar alma ve yatırımları gerçekleştirme süreçlerine kadar çoğu işlem, kamuya kapalı ve şeffaf olmayan biçimlerde gerçekleştiriliyor. Jiang ve Waley (2020), Shanghai örneğine odaklanarak, parti-devlet ilişkileriyle kurulan bu devlet şirketleri, kentsel büyümenin ve dönüşümün lokomotif gücünü oluştururken, şeffaflık ve hesap verebilirlikten uzak olduklarını vurguluyor. Singapur’da da kentleşme süreci önemli ölçüde devletin güdümünde gerçekleşiyor. Shatkin (2014) Singapur’da kentsel dönüşüm uygulamalarında devletin tasarrufundaki geniş arazilerin özelleştirilme sürecini ve bu arazilerin neoliberal şehircilik için nasıl kullanıldığını ortaya koyuyor. Singapur’un neoliberal otoriter şehircilik deneyimi, bir yandan ulus inşasına yönelik bir siyasal hegemonyayı hakim kılmayı hedeflerken; diğer yandan yurttaş haklarını ve özgürlük alanlarını gittikçe kısıtlıyor (Shatkin, 2014).

Asya kıtasından deneyimler, kentsel büyüme ve dönüşüm süreçlerinde, devletin güdümleyici/başat rolünün yanı sıra; devlet-toplum ilişkilerinin ve toplumun aşağıdan yukarıya yükselen çoklu taleplerinin önemini gözler önüne seriyor (Roy & Ong, 2012). Küresel Güney’in kentleşmesinin içerdiği çeşitlilikler gibi; Asya kıtasındaki kentsel deneyim de öğretici farklılaşmalar, tarihsel-siyasal özgünlükler barındırıyor. Çin ve Singapur örneklerinde devlet kentleşmeyi güdümleyen/başat bir rol oynuyor olsa da; Hindistan başta olmak üzere diğer Asya ülkelerinin çoğunda, toplumsal taleplerin çeşitliliği, formel-enformel sınırlarının değişkenliği, belirsizlik ve çatışma yüklü karar alma süreçleri dikkat çekiyor (Roy & Ong, 2012; Roy, 2009; Roy & Alsayyad, 2004).

Güney Amerika kıtasında yeralan ülkeler de, geç kapitalistleşme ve bununla bağlantılı olarak hızlı kentleşme, “yasa dışı/enformel” yerleşimlerin gelişimi ve tabandan yükselen kentsel sosyal hareketler açısından çarpıcı örnekler oluşturuyor (Castells, 1984). Küresel sermaye birikim ilişkilerine eklenme çabası, çoğu Güney Amerika kentinde var olan toplumsal ve meâknsal eşitsizlikleri derinleştiriyor. Örneğin, Sao Paulo ve Rio De Janeri-

o’da yoksul ve dar gelirli kesimler suç ve şiddet ile özdeşleştirilen içine kapalı kentsel adacıklara (favela) hapsolürken; varlıklı kesimler duvarlarla çevrili korunaklı/dışa kapalı yerleşimlerini oluşturuyor (Caldeira, 2001). Tüm bunlar, bir yandan eşsiz bir “enformel kentleşme” deneyimini şekillendirirken; diğer yandan, devlet-yurttaş ilişkilerini derinlikli biçimde sorgulamayı sağlıyor (Streule vd., 2020; Caldeira, 2001).

Güney Amerika, kent hakkı direnişlerinin, tabandan gelişen yurttaş inisiyatiflerinin ve (barınma, ulaşım, altyapı, eğitim ve sağlık gibi) kolektif tüketim olanaklarına erişim için gelişen sosyal hareketlerin tarih boyunca güçlü biçimde görüldüğü bir kıta oldu. Castells (1984) 1970’li ve 1980’li yıllarda Lima, Mexico City ve Santiago kentlerinin “yasa dışı/enformel” kentleşme deneyimini ortaya koydu ve bu deneyimden doğan kentsel sosyal hareketlerin, devlet politikalarını etkileyebildiğini açıkladı. Zibechi (2012) Peru’da ve Arjantin’de onyıllardır süregelen toprak işgallerini, müsterekleştirici pratikleri, barınma ve çevre hareketlerini inceleyerek; farklı coğrafyalarda çeşitlenen devlet karşıtı (kentsel ve kırsal) sosyal hareketlerin, siyasal güç ilişkilerini nasıl dönüştürdüğünü ortaya koydu. Caldeira (2017), Güney Amerika ülkelerinin çoğunda enformel kentleşmeyi gerçekleştiren geniş kitlelerin sadece konutlarını değil, mahallelerini de inşa ettiklerine dikkat çekerek; bu madun kitlelerin devletin mekânın üretimindeki resmî/hiyerarşik mantığının nasıl üstesinden geldiğini ortaya çıkardı. “Periferik kentleşme” kavramını ortaya atan Caldeira (2017), bu kitlelerin gündelik yaşamlarındaki enformel dinamizmin kurucu gücünü, bunun yeni bir siyaset ve mekân üretim tarzı doğurabilecek özelliklerini vurguladı. “Periferik kentleşme”, Güney Amerika deneyimine dayanan bir kavram olmakla birlikte; Küresel Güney’in çoğu kentinde eşitsiz ve heterojen biçimlerde görülen bir olgu haline geldiğini belirtmek de mümkün (Caldeira, 2017).

Öte yandan, Güney Amerika kıtası, yapılı çevre üretimindeki muazzam ivmelenme ve gezegensel kentleşmenin ulaştığı boyutlar açısından oldukça çarpıcı bir örnek. Arboleda (2015) “gezegensel kentleşme” olgusunu tüm Güney Amerika kıtasında inceliyor ve şu sonuçlara ulaşıyor: Meta üretimi, metanın hareketliliği ve tüketimi için ihtiyaç duyulan her türden yapı-lı çevre unsurunun inşa edilmesi amacıyla kıta ölçeğinde “metropoliten bir patlama” yaşanıyor. Bu süreç; madencilik, enerji santralleri, konut üretimi, ulaşım ve altyapı yatırımları gibi, kentleşme için kaynak yaratma faaliyetleri üzerinden çarpıcı biçimde gözlemlenebiliyor (Arboleda, 2015).

Afrika kıtası, sömürgecilik sonrası şehirciliğin en çarpıcı örneklerine sahip. Afrika kentleri, “meta menzilleri” (Conde & Walter, 2015) tartışması

içerisinde, uluslararası gayrimenkul gelişimi açısından “son menzil” olarak tanımlanıyor (Watson, 2014). Sahra-altında yeralan Afrika’nın büyük kentleri, “akıllı kentler” ve eko-kentler” söylemleriyle, uluslararası yatırımcılar ve hırslı politikacılar tarafından hızlı biçimde dönüştürülüyor. Bu dönüşüm süreci, nüfusunun büyük çoğunluğu mutlak yoksulluk sınırının altında yaşayan bu coğrafyada, toplumsal eşitsizliği ve kamu hizmetlerine erişimdeki adaletsizliği daha fazla derinleştiriyor (Watson, 2014).

Van Noorloos ve Kloosterboer (2018) Afrika’daki yeni kentlerin inşa edilmesi süreçlerini inceliyor ve önemli sonuçlara ulaşıyor. Yeni kentler, kırsal alanlar üzerinde karmaşık arazi yönetim düzenlemeleri yoluyla inşa ediliyor ve orta-üst sınıflar için korunaklı sitelerden oluşuyor (Van Noorloos & Kloosterboer, 2018). Tüketime yönelik bu neoliberal kentleşme biçimi, yalnızca kırsal alanlarda yaşayan geniş kitleleri yerinden etmek ve mülksüzleştirmekle kalmıyor; aynı zamanda kamu kaynaklarının kullanımındaki adaletsizliği arttırıyor ve sosyo-mekânsal ayrışmayı derinleştiriyor (Van Noorloos & Kloosterboer, 2018).

Gillespie (2020; 2015) kentsel mutenalaşma ve spekülâtif şehircilik kavramlarının Afrika bağlamında açıklayıcı olup olmadığını ortaya koymak için, Gana’nın başkenti Akra’da gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projelerini araştırıyor. Şu kilit sonuçlara varıyor: Gana’da gayrimenkul rantına dayalı dönüşüm ve mutenalaşma süreçleri, devletin arazi edinimi ve kent planlama gibi mekanizmaları üzerinden işliyor. Bu mekanizmaların oluşumu ve güncel etkinliği, ülkenin sömürgecilik sonrası tarihine dayanıyor (Gillespie, 2020). Öte yandan Gana’da kent toprağının metalaşması ve gayrimenkul rantı üzerinden şekillenen mutenalaşma süreçleri, büyük ölçekli ve planlı biçimde geniş coğrafyalarda gerçekleşmiyor; aksine bu süreçler, küçük kentsel adacıklarda, küçük ölçekli projeler vasıtasıyla adım adım/aşamalı bir biçimde yaşama geçiriliyor (Gillespie, 2020; 2015).

Küresel Güney’in farklı kıtalarında bulunan kentlere yönelik tekil araştırmalar olduğu kadar; karşılaştırmalı araştırmalar da var. Streule vd. (2020) üç farklı kıtanın büyük metropolleri olan Lagos, Mexico City ve İstanbul’un kentleşme süreçlerini inceliyor. Bu farklı Küresel Güney deneyimlerine yönelik ortak bulguları, “popüler kentleşme” kavramı çerçevesinde bir araya getiriyorlar. “Popüler kentleşme” sürecinde aslında devlet kilit aktör değil, piyasa aktörleri ve toplumsal kesimler arasındaki ilişkilere müdahil oluyor; bazen aracılık yapıyor, müzakere zemini oluşturuyor; bazense aktif destek veyahut tersine sessiz bir tolerans gösterebiliyor. Devlet, aşağıdan yu-

kariya yükselen çoklu toplumsal taleplere bütünüyle kapalı değil; dolayısıyla “popülist” bir müdahale tarzı benimsiyor. “Popülist kentleşme” kentlerde yaşayan ve yaşam alanları dönüştürülen yurttaş ile karar alıcı konumdaki devletin arasındaki müzakerelerin ve mücadelelerin önemine vurgu yapıyor ve Küresel Güney’de kenti biçimlendirenin aslında bu devlet-yurttaş ilişkileri olduğunu vurguluyor. Bu ilişkiler, var olan eşitsiz güç dinamikleri içerisinde çoğunlukla örtük/kapalı ve enformel ilişkiler olarak gerçekleşiyor; bazen ise açığa çıkan çatışmalar ve gerilimler biçimini alıyor. Bayırbağ vd. (yakında yayınlanacak) tarafından Ankara üzerine gerçekleştirilen araştırma da bu argümanları önemli ölçüde doğruluyor. Ankara’nın kentsel dönüşümü devletin yukarıdan aşağıya dayattığı yasalar, projeler ve planlar vasıtasıyla gerçekleşmiyor; aksine, aşağıdan yükselen çoklu toplumsal taleplere göre farklı dönüşüm örüntüleri ortaya çıkıyor (Bayırbağ vd., yakında yayınlanacak).

Küresel Güney’in kentsel deneyimi üzerine yeni kelimeler, kavramlar geliştirmemiz gerektiği açık (Schimid vd., 2018). Schindler (2017) Güney’li bir şehircilik paradigmasını oluşturan üç temel özelliğin altını çiziyor. Küresel Güney’in kentlerindeki dönüşümü, insan yaşamını iyileştirmeyi değil mekânın fiziksel dönüşümünü hedefliyor. Bu kentlerin metabolik kurulumları, yani üretim-tüketim ilişkileri, mekânın üretimi ve (kentleşme için) kaynak yaratma süreçleri; süreksiz, dinamik ve mücadelelerle dolu. Son olarak ise, çoğunlukla Küresel Kuzey kentlerinin deneyimlerine dayanan politik-ekonomi temelli yaklaşımlar, Güney’in kentlerinde olup bitenleri açıklıyor. Güney’in kentlerinde, aşağıdan yukarıya yükselen çoklu toplumsal talepler ve gündelik yaşamın maddiliği, büyük önem taşıyor (Schindler, 2017).

Derleme kitabımız yukarıda sadece bir bölümünü aktardığımız kuramsal tartışmalardan besleniyor. Bir yandan “gezegensel kentleşmenin” sunduğu kuramsal olanakları kabul ediyor; diğer yandan görgül olarak gezegensel kentleşmenin ötesine geçiyor ve Küresel Güney’in kentleşme pratiklerini merkeze alıyor. Küresel Güney’den kentleşme pratikleri ile Türkiye kentlerinin deneyimleri arasındaki analitik bağlar kuruyor. Bunu yaparken, Türkiye’den eşsiz kentsel deneyimleri ele alıyor ve bu deneyimlerdeki çatışmalı karar alma süreçlerini; güvencesizleşmenin ve sömürünün derinleştiği emek rejimlerini; gerilimli ve içiçe geçmiş devlet-piyasa-yurttaş ilişkilerini; dinamik ve mücadelelerle dolu kentsel metabolik kurulumları inceliyor.

“Tamamlanmamış Kentsel Devrim”:

Küresel Güney’in Işığında Türkiye Kentlerinin İzini Sürmek

Lefebvre (2003) “kentsel devrim”i, kapitalist üretim tarzının ve tüketim ilişkilerinin radikal dönüşümü; mekânın metalaşması ve sanayi toplumundan kent toplumuna geçiş biçiminde kavramsallaştırdı. Hiç şüphe yok ki, “kentsel devrim” olarak tanımlanan bu küresel kapitalist kentleşme süreci dünyanın farklı coğrafyalarında eş zamanlı ve aynı biçimde gerçekleşmiyor. Küresel Kuzey’in kentsel devrimi, Güney’den çok daha önce, daha çok “yasal”/formel ilişkilerle, açık ve resmî/kurumsal süreçlerle, öngörülebilir ve denetlenebilir biçimlerde gerçekleşti. Küresel Güney’de ise dağınık ve çatışmalı karar-alma dinamikleri, devlet-piyasa-yurttaş üçgeninde dinamik müzakereler/mücadeleler ve enformel ilişkiler hakim. Küresel Güney’de kentsel büyüme ve dönüşüm süreçleri, spekülasyon, çatışma, kaos ve belirsizlikler üzerinden işliyor (Penpecioglu vd., 2022).

Dolayısıyla kentsel devrim, dünya çapında coğrafi/ülkesel farklılıklar içeren; kaos, belirsizlikler ve endişe üreten; tamamlanmamış bir süreç. Küresel Güney’in deneyimi, Afrika’dan Asya’ya ve Güney Amerika’ya kadar, farklı ülkelerdeki “tamamlanmamış kentsel devrimlerin” özgünlüğünü karşılaştırmalı bir biçimde ele alma imkânı veriyor. Bunun kent kuramı açısından da tarihsel bir eşik olduğunu kabul etmeliyiz. Böyle bir tarihsel eşikte, Küresel Güney’i merkeze alarak, Türkiye kentlerini kavramaya dönük yeni yaklaşımların izini sürmek, değişen kentsel coğrafyaları ve emek rejimlerini araştırmak ve bu bağlamda gündelik hayatın değişimine incelikli bir mercek tutmak; her zamankinden daha elzem görünüyor. Kitabımız, yeni kuramsal yaklaşımların ışığında, Türkiye’nin büyük kentlerine odaklanan özgün araştırma bulguları eşliğinde, böylesi bir kolektif çabanın ürünü.

Girişin ilk bölümünde ortaya koyduğumuz “yoğunlaşan”, “genişleyen” ve “farklılaşan” kentleşme olgularını, bunlarla ilişkili olarak şekillenen coğrafi değişimleri, yönetim dinamiklerini ve gündelik hayatları, Türkiye kentleri üzerinden incelerken; Lefebvre’in çığır açıcı kavramları ve Küresel Güney’in özgün kentsel deneyimleri, bizlere güçlü esin kaynakları oluşturuyor.

Kitabımızda ele aldığımız özgün araştırma bulguları, Lefebvre’nin (1991) kentsel mekânın üretimine yönelik olarak ortaya koyduğu üç boyutlu diyalektik çerçevesine oturuyor: *Algılanan Mekân*, *Tasarlanan Mekân* ve *Yaşanan Mekân*. Algılanan mekân, kentleşmenin maddi elemanlarını ve yapılarını nitelendiriyor: Yoğunlaşan ve genişleyen kentleşmede yapılı çevrenin üretimi, otoyollar, havaalanları, kanallar, yeni konut ve sanayi gelişimleri, kentsel

atıklar. Tasarlanan mekân, teritoryal düzenleme ve yönetim biçimlerini irde-
liyor: Kentsel dönüşümde karar-alma süreçleri, devlet-yurttaş ilişkileri, kentsel
hareketler ve kent planlama süreçleri. Yaşanan mekân ise, madunların günde-
lik hayat içerisinde aşağıdan yukarıya geliştirdikleri var olma biçimlerini ele
alıyor: Kadın ev işçilerinin sosyal ve mekânsal hareketliliği, Suriyeli göçmenle-
rin kent mekânıyla kurduğu ilişki, işgal hareketleri ve protesto biçimleri.

Kitabımız, Küresel Güney’in kentsel deneyimleri ile başlayan karşı-
laştırmalı kuramsal tartışmaya (Robinson, 2016), Lefebvre’ci bir yaklaşım
temelinde ve günümüz Türkiye kentlerinden özgün bulgular eşliğinde dahil
oluyor. Kitabın ikinci kısmında; Küresel Güney’den esinlenen yeni kuramsal
yaklaşımların izi sürülürken; üçüncü ve dördüncü kısımlarında, Türkiye’nin
iki büyük kenti olan İstanbul’dan ve Ankara’dan algılanan, tasarlanan ve
yaşanan mekânlara dair eleştirel vaka incelemeleri sunuluyor.

Girişten hemen sonraki ikinci kısımda, özellikle Arap Baharı ile bera-
ber Küresel Güney’in kentlerinde çarpıcı biçimde yükselen işgal hareketleri
ve protestolar, kentsel kriz ve yabancılaşma, Küresel Güney’in şehirciliğini
oluşturan temel özellikler ele alınıyor. Mustafa Kemal Bayırbağ ve Mehmet
Penpecioğlu (2022), kentsel krizleri incelemek için karşılaştırmalı bir analiz
çerçevesi geliştiriyor. Bunun için, Marksist “yabancılaşma” kavramını çö-
zümlemenin merkezine yerleştiriyor. Yabancılaşmanın denetim altında tutul-
masıyla kentsel krizlerin kontrol altında tutulabildiğini ortaya koyuyorlar.
Devletler çeşitli denetim stratejileri/politikalar uyguluyor; ancak bunların
başarısızlığı, kentsel ayaklanmalara, işgal ve direnişlere, sosyal hareketlere
zemin hazırlayabiliyor. Seth Schindler (2022) Küresel Güney’in şehircilik
paradigmasının temelini oluşturan üç eğilimi ortaya koyuyor: Sermaye ve
emek arasında kalıcı bir kopukluk; kentlerin metabolik kurulumlarındaki
dinamizm ve çatışma; gündelik hayat içerisindeki ilişkilerin ve maddiliğin
önemi. Tüm bunlar, kentler arasında gerçek farkları hesaba katabilen kar-
şılaştırmalı araştırmalar için önemli bir başlangıç noktası sağlıyor. Mustafa
Kemal Bayırbağ (2022) neoliberal kapitalizmin mekânsal çelişkilerinin kent-
sel krizleri nasıl ürettiğini derinlemesine sorguluyor. Yaşam mekânı kurma
ve koruma çabasının, nüfusu/bireyi yerinden eden neoliberalizm karşısında
nasıl akamete uğradığını ve ne türden sonuçlar/yanıtlar ürettiğini inceliyor.
Gündelik yaşama dair söz konusu deneyimler, kentsel krizden çıkış yolları-
nın daha iyi anlaşılmasına yönelik olarak bir dizi soru ve potansiyel tartışma
eksenleri ortaya koyuyor.

Üçüncü kısımda, kent dışı olarak kabul edilen coğrafyaların, spekülasyon/ranta dayalı kentleşme süreçleri ile kurdukları çelişkili ve eşitsiz ilişkiler ortaya çıkartılıyor. Bu kısımdaki bölümler, yoğunlaşan ve genişleyen kentsel coğrafyaların bir tezahürü olarak karşımıza çıkan “algılanan mekânları” irdeliyor: Kentsel rant üretme girişimleri, konut spekülasyonları, büyük ölçekli ulaşım ve altyapı projeleri, kent içi-ötesi meta zincirini kontrol etme stratejileri ve kentsel atığın yönetimi. Eda Acara (2022), İstanbul’un “genişleyen kentleşmesinin” doğal kaynak ekonomilerinin yönetimi ile olan tarihi ve çelişkilerle dolu ilişkisini ele alıyor. Bahsettiğimiz kentleşme yazını ile politik ekolojiyi bir araya getiren yazı, Ergene havzasının neoliberal kaynak kullanımını sonucu dönüşümünü inceliyor. Su kaynaklarının kentleşme için hızlı biçimde metalaştırılması ve özelleştirilmesi, geri dönüşü mümkün olmayan bir çevresel kirlilik pahasına gerçekleştiriliyor. Özge Erbaş (2022) İstanbul’un büyük ölçekli ulaşım ve altyapı projelerine odaklanarak; bunların yer seçimi, finansal kaynak ve kent planlama süreçleri açısından ne türden “istisnalar” haline geldiğini ele alıyor. Bu projelerin, bir yandan kentsel siyaset ve planlama süreçlerini nasıl manipüle ettiğini açıklarken; diğer yandan, kentin ekolojik eşiklerinin ötesinde büyümesini nasıl tetiklediğini ortaya koyuyor. Gül Tuçaltan (2022), gezegensel kentleşme yaklaşımını Ankara’da atığın yönetimi üzerinden ele alıyor. Kentsel atığın yönetiminde belirleyici olan kilit unsurlar bulunuyor: Enformellik, sosyo-teknik heterojenlik, atığın maddiliği ve kentleşme deneyimlerinin özgünlüğü. Dolayısıyla, evrensel çıkarımlar yapmak yerine; atığın ürettiği kentteki devlet-toplum ilişkilerine, güç mücadelelerine ve toplumsal çatışmalara, tüm bunların emek, sermaye ve meta akışlarını nasıl dönüştürdüğüne odaklanmak gerektiği vurgulanıyor.

Dördüncü kısım, Lefebvre’in “kentsel devrim” kavramını, Ankara ve İstanbul üzerine gerçekleştirilen vaka çalışmalarına dayalı olarak, yeniden ele alıyor. Türkiye’nin neoliberal kentsel dönüşüm süreçlerinde “tasarlanan mekânları”, Ankara’da kentsel dönüşüm sürecinde kaotik, karmaşık ve çatışmalı politika ekolojisi; İstanbul örneğinde ise, kentsel sosyal hareketlerin kent planlamayla ilişkisi bağlamında inceleniyor. “Yaşanan mekâna” dönük vaka çalışmaları, kadın ev işçilerinin gündelik yaşamdaki kent-içi hareketliliklerini ve çalışma pratiklerini mercek altına alıyor; Suriyeli göçmenlerin kentsel mekânla kurdukları ilişkiyi gündelik hayat içerisinde geliştirdikleri taktikler üzerinden ortaya koyuyor.

Mehmet Penpecioglu, Mustafa Kemal Bayırbağ ve Seth Schindler (2022), dördüncü kısımda yer alan ilk bölümde, Türkiye’de neoliberal kent-

leşme rejiminin motor gücünü oluşturan kentsel dönüşüm politikasını inceliyor. Kentsel dönüşümün siyasetine dair, Küresel Güney deneyimleri ile benzerlik taşıyan sonuçlara ulaşıyorlar. Ankara’da kentsel dönüşüm yalnızca yukarıdan aşağıya otoriter biçimde dayatılan politikalar, projeler ve yasalar aracılığıyla değil; aynı zamanda aşağıdan yukarıya yükselen çoklu toplumsal talepler, enformel ilişkiler temelinde şekilleniyor. Dolayısıyla, kentsel dönüşüm çok ölçekli, dağınık, belirsizlikler üreten, karmaşık ve kaotik bir politika ekolojisini hakim kılıyor. Esin Özdemir (2022), Türkiye’de kentsel muhalefetin doğasını, hangi koşullarda ve ne tür niteliklere bürünerek harekete geçtiğini, İstanbul’da eski gecekondular alanlarındaki mahalle örgütlenmeleri üzerinden inceleyerek ortaya koyuyor. İstanbul’da Gülsuyu-Gülensu mahallelerinde yapılan nitel saha araştırması sonucunda çok önemli iki bulguya ulaşıyor. Birincisi, bir devlet kurumu olarak kent planlama, kentsel hareketler içerisindeki mülkiyet temelli parçalanmaları güçlendirici nitelikte hareket ediyor. İkinci olarak ise, mahallelere destek veren gönüllü planıcılar, söz konusu parçalanmaları birleştirebilen ancak sınırlı bir rol üstleniyor. Gülsuyu-Gülensu vakasında, sınıfsal çelişkilerin kentsel muhalefeti birleştirici potansiyelini sürdürdüğü ifade ediliyor.

Dördüncü kısımda, “yaşanan mekânları” inceleyen çalışmasında Hilal Kara (2022), Ankara’da kadın ev işçilerinin kent-içi hareketliliğine odaklanarak; neoliberalleşen emek ve kent coğrafyasına derinlikli bir yaklaşım sunuyor. Neoliberal kentleşme ve emek süreçleri halihazırdaki sınıfsal ve mekânsal ayrımları keskinleştiriyor; iş ve iş dışı ayrımları hem zamansal hem de mekânsal olarak flulaşılıyor. Toplumsal cinsiyet perspektifi olmadan, değişen kent ve emek coğrafyasını anlamak mümkün olmuyor. Ankara’da gündelikçi kadın emeğinin mekânsallığı ve zamansallığı, neoliberalleşen kent ve emek süreçlerine entegre olarak dönüşüyor. Son olarak, gündelikçi kadınlar, geleneksel cinsiyet eşitsizliklerini yeniden üreten kapitalist üretim ilişkilerine sanıldığı ölçüde tâbi olmuyor; gündelik hayatları içerisinde çeşitli varoluş/direniş stratejileri üretiyorlar. Sezen Savran (2022) Ankara’da Önder ve Ulubey Mahallelerinde içe kapalı bir “kentsel adacıkta” yaşayan Suriyeli sığınmacıların sosyo-mekânsal deneyimleri üzerinden fiziksel ve mekânsal eşiklerin oluşumunu ele alıyor. Fiziksel eşikler, mekânın insanları bir araya getirme potansiyelini; toplumsal eşikler ise bireylerin bir araya gelebilme olanaklarını ifade ediyor. Yürütülen saha çalışmasının sonuçlarına göre, Ankara’daki Suriyeli sığınmacılar, geçici koruma statüsünün ve belirsizlikler üreten, dışlayan ve damgalayan politikaların etkisi altında; çok boyutlu ve

derin bir zamansal-mekânsal sıkışma halinin içerisine hapsolüyor. Bu da, Ankara örneğinde Suriyeli sığınmacılar için fiziksel ve toplumsal olarak içe kapanan ve dışa açılmayan bir yaşam kurgusunun kalıcılışmasına sebep oluyor.

Dördüncü kısımda yeralan ilk bölüme başlığını veren “Tamamlanmamış Kentsel Devrim” kavramı (Penpecioglu vd., 2022), kitabımızın da başlığını oluşturuyor. Lefebvre’in açtığı kuramsal yoldan ilerleyerek, Küresel Güney kentlerinin deneyimleriyle karşılaştırmalı bir biçimde, günümüz Türkiye kentlerinde iç içe geçmiş krizlerine ve bunların gündelik yaşam içerisinde nasıl karşılık bulduğuna dönük özgün bir yaklaşım sunuyoruz.

Tüm bölümlerde anlatılan; “algılanan”, “tasarlanan” ve “yaşanan” mekânlar, Türkiye kentleşmesinin tamamlanmamış, kaotik, dinamik, çatışmalı ve belirsizlikler üreten doğasını ortaya koyuyor. Kriz ortamının neden olduğu baskı, otorite ve tahakküm karşısında; yeni direnişler ve mücadeleler yükseliyor. Derleme kitabımızın kentlerinin krizli sorunlarına umut dolu çözümler üretebilmek adına bir adım attığı düşüncesiyle; yıllar süren titiz çalışmalarımızı bütünlüklü bir biçimde okurla paylaşıyoruz.

REFERANSLAR

- Acara, E. (2022). Türkiye’deki Güncel Ekolojik Çelişkilerin Kentsel Kökenleri. E. Acara & M. Penpecioglu (Edt.) *Tamamlanmamış Kentsel Devrim: Günümüz Türkiye’inde Kent, Kriz ve Gündelik Hayat* içinde. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Arboleda, M. (2015). Spaces of Extraction, Metropolitan Explosions: Planetary Urbanization and the Commodity Boom in Latin America. *International Journal of Urban and Regional Research*, 40(1), 96-112.
- Bayırbağ, M. & Penpecioglu, M. (2022). Kentsel Kriz: ‘Yabancılaşmanın Yönetişiminin Sınırları’. E. Acara & M. Penpecioglu (Edt.) *Tamamlanmamış Kentsel Devrim: Günümüz Türkiye’inde Kent, Kriz ve Gündelik Hayat* içinde. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bayırbağ M. (2020). Tebdil-i Mekan. *Strata*, Sayı 3, 9-32.
- Bayırbağ, M., Schindler, S. & Penpecioglu, M. (Yakında Yayınlanacak). The Limits to Urban Revolution: The Transformation of Ankara, Turkey, Under the Justice and Development Party.
- Brenner, N. (2013). Theses on Urbanization. *Public Culture*, 25(1), 85-114.
- Brenner, N. (1998). Between fixity and motion: Accumulation, territorial organization and the historical geography of spatial scales. *Environment and Planning D: Society and Space*, 16(4), 459-481.
- Brenner, N. & Theodore, N. (2002). Cities and the Geographies of Actually Existing Neoliberalism. *Antipode*, 34(3), 349-379.
- Brenner, N. & Schmid, C. (2015). Towards a New Epistemology of the Urban? *City*, 19(2-3), 151-182.

- Bruff, I. & Tansel, C. B. (2019). *Authoritarian Neoliberalism: Philosophies, Practices, Contestations*. Routledge.
- Caldeira, T. (2017). Peripheral urbanization: autoconstruction, transversal logics, and politics in cities of the global South. *Environment and Planning D: Society and Space*, 35(1), 3-20.
- Caldeira T. (2001). *City of Walls: Crime, Segregation and Citizenship in Sao Paulo*. Berkeley: University of California Press.
- Castells, M. (2009). *The Rise of the Network Society*. Wiley-Blackwell.
- Castells, M. (1992). *The Informational City*. Wiley-Blackwell.
- Castells, M. (1984). *The City and the Grassroots: A Cross-Cultural Theory of Urban Social Movements*. University of California Press.
- Conde, M. & Walter, M. (2015). Commodity Frontiers. G. D'alisa, F. Demaria, G. Kallis (Edt.), *Degrowth: A Vocabulary for a New Era* içinde (s. 99-102), Routledge.
- De Angelis, M. (2016). Krizler, Hareketler ve Müşterekler, F. Adaman, B. Akbulut & U. Kocagöz (Edt.), *Herkesin Herkes İçin: Müşterekler Üzerine Eleştirel Bir Antoloji* içinde (s. 250-278), Metis Yayınları.
- Erbaş, Ö (2022). İstisnalar Coğrafyası: İstanbul'un Büyük Ölçekli Ulaşım ve Altyapı Projeleri Sürecinde Kentin, Planlamanın ve Kurumsal Yapıların Değişimi. E. Acara & M. Penpecioglu (Edt.) *Tamamlanmamış Kentsel Devrim: Günümüz Türkiye'sinde Kent, Kriz ve Gündelik Hayat* içinde, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Fu, Z. (2002). The State, Capital and Urban Restructuring in Post-reform Shanghai. J. R. Logan (Edt.) *The New Chinese City: Globalization and Market Reform* içinde (s. 106-120), Blackwell Publishers.
- Gillespie, T. (2020). The Real Estate Frontier. *International Journal of Urban and Regional Research*, 44(4), 599-616.
- Gillespie, T. (2015). Accumulation by urban dispossession: struggles over urban space in Accra, Ghana. *Transactions of the Institute of British Geographers*. 41(1), 66-77.
- Glassman, J. (2006). Primitive accumulation, accumulation by dispossession, accumulation by 'extra-economic' means. *Progress in Human Geography*, 30(5), 608-625.
- Goldman, M. (2011). Speculative Urbanism and the Making of the Next World City. *International Journal of Urban and Regional Research*, 35(3), 555-581.
- Ghertner, D. A. (2020). Lively Lands: The Spatial Reproduction Squeeze and the Failure of the Urban Imaginary, *International Journal of Urban and Regional Research*, 44(4), 561-581.
- Harvey, D. (2020). Anti-Capitalist Politics in the Time of COVID-19. *Jacobin*. Erişim Tarihi Mart 19, 2020, <https://jacobinmag.com/2020/03/david-harvey-coronavirus-political-economy-disruptions>
- Harvey, D. (2007). *The Limits to Capital*. New Edition, Verso.
- Harvey, D. (2006). *Spaces of Global Capitalism: Towards a Theory of Uneven Geographical Development*. Verso.
- Harvey, D. (2004). The New Imperialism: Accumulation by Dispossession. *Socialist Register 2004, Vol. 40*, 63-87.
- Harvey, D. (1989). From managerialism to entrepreneurialism: the transformation in urban governance in late capitalism, *Geografiska Annaler Series B: Human Geography*, 71(1), 3-17.
- He, S.J. & Wu F. L. (2009). China's emerging neoliberal urbanism: perspectives from urban redevelopment. *Antipode* 41(2), 282-304.

- Kara, H. (2022). Krizlerin Kentinde ‘Gündeliğin’ Emeğinde: Kentsel Krize Gündelikten Bir Yanıt. E. Acara & M. Penpecioglu (Edt.) *Tamamlanmamış Kentsel Devrim: Günümüz Türkiye’inde Kent, Kriz ve Gündelik Hayat* içinde. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Jiang Y. & Waley P. (2020). Who Builds Cities in China? How Urban Investment and Development Companies Have Transformed Shanghai. *International Journal of Urban and Regional Research*, 44(4), 636-651.
- Lefebvre, H. (2014). *Critique of Everyday Life*. The One-Volume Edition, Verso Books.
- Lefebvre, H. (2003). *The Urban Revolution*. (R. Bononno, Çeviren) University of Minnesota Press. (Orijinal eser 1970 yılında yayınlandı)
- Lefebvre, H., Kofman, E., & Lebas, E. (1996). *Writings on cities*. Wiley-Blackwell.
- Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. (Donald Nicholson-Smith, Çeviren) Oxford: Basil Blackwell. (Orijinal eser 1970 yılında yayınlandı)
- McFarlane, C. (2012). Rethinking informality: politics, crisis and the city. *Planning Theory and Practice*, 13(1), 89-108.
- Özdemir, E. (2022). Kentsel Toplumsal Hareketleri Birleştirici/Parçalayıcı Dinamikler: Türkiye’de Kentsel Dönüşüme Karşı Yürütülen Muhalefet Üzerinden Bir İnceleme. E. Acara & M. Penpecioglu (Edt.) *Tamamlanmamış Kentsel Devrim: Günümüz Türkiye’inde Kent, Kriz ve Gündelik Hayat* içinde, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Penpecioglu, M., Bayırbağ, M., Schindler, S. (2022). Tamamlanmamış Devrim: Türkiye’de Neoliberal Kentsel Dönüşümün Çoklu Sosyo-Politik Örüntüleri ve Ankara Örneği. E. Acara & M. Penpecioglu (Edt.) *Tamamlanmamış Kentsel Devrim: Günümüz Türkiye’inde Kent, Kriz ve Gündelik Hayat* içinde, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Robinson, J. (2016). Thinking cities through elsewhere: comparative tactics for a more global urban studies, *Progress in Human Geography*, 40(1), 3-29.
- Robinson, J. (2011). Cities in a world of cities: the comparative gesture. *International Journal of Urban and Regional Research*, 35(1), 1–23.
- Roy, A. & Ong, A. (Edt.). (2012). *Worlding Cities: Asian Experiments and the Art of Being Global*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Roy, A. & Al Sayyad, N. (Edt.). (2004). *Urban Informality: Transnational Perspectives from the Middle East, Latin America and South Asia*. Lexington Books.
- Roy, A. (2009). The 21st century metropolis: New geographies of theory. *Regional Studies* 43(6): 819-830.
- Roy, A. (2005). Urban Informality: Toward an Epistemology of Planning. *Journal of the American Planning Association*, 71(2), 147-158.
- Savran, S. (2022). Mekansal ve Toplumsal Eşikler Yaratmanın Olanak(sızlık)ları: Ankara’da Yaşayan Suriyeli Göçmenler Üzerine Bir Araştırma. E. Acara & M. Penpecioglu (Edt.) *Tamamlanmamış Kentsel Devrim: Günümüz Türkiye’inde Kent, Kriz ve Gündelik Hayat* içinde, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Schimid, C., Karaman, O., Hanakata, N.C., Kallenberger, P., Kockelkorn, A., Sawyer, L., Streule, M., Wong, K.P. (2018). Towards a New Vocabulary of Urbanisation Processes: A Comparative Approach, *Urban Studies*, 55(1), 19-52.
- Schindler, S. (2022). Güney’li Bir Şehircilik Paradigmasına Doğru, E. Acara & M. Penpecioglu (Edt.) *Tamamlanmamış Kentsel Devrim: Günümüz Türkiye’inde Kent, Kriz ve Gündelik Hayat* içinde, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Schindler, S. (2017). Towards A Paradigm of Southern Urbanism, *City*, 21(1), 47-64.
- Shindler, S. (2014). Producing and contesting the formal/informal divide: regulating street hawking in Delhi, India, *Urban Studies*, 51(12), 2596-2612.

- Standing, G. (2019). *Plunder of the Commons: A Manifesto for Sharing Public Wealth*, Pelican Books.
- Streule, M., Karaman, O., Lindsay, S., Schmid, C. (2020). Popular Urbanization: Conceptualizing Urbanization Processes Beyond Informality. *International Journal of Urban and Regional Research*, (44)4, 652-672.
- Shatkin, G. (2014). Reinterpreting the Meaning of the ‘Singapore Model’: State Capitalism and Urban Planning. *International Journal of Urban and Regional Research*, 38(1), 116-137.
- Solomon, B. (2008). Occupancy Urbanism: Radicalizing Politics and Economy beyond Policy and Programs. *International Journal of Urban and Regional Research*, 32(3), 719-729.
- Synder, T. (2017). *On Tyranny: Twenty Lessons from the Twentieth Century*. Tim Duggan Books.
- Tuçaltan G. (2022). Gezegensel Kentleşmeye Kentsel Atık Perspektifinden Bakmak: Bir Meta-Kuramsal Yaklaşımın Olanakları ve Kısıtlılıkları. E. Acara & M. Penpecioglu (Edt.) *Tamamlanmamış Kentsel Devrim: Günümüz Türkiye’sinde Kent, Kriz ve Gündelik Hayat* içinde, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Van Noorloos, F. & Kloosterboer, M. (2017). Africa’s new cities: The contested future of urbanisation. *Urban Studies*, 55(6), 1223-1241.
- Watson, V. (2014). African urban fantasies: dreams or nightmares? *Environment and Urbanization*, 26(1), 215-231.
- Wu, F. L. (2015). Commodification and housing market cycles in Chinese cities. *International Journal of Housing Policy*, 15(1), 6-26.
- Wu, F. L. (2018). Planning centrality, market instruments: governing Chinese urban transformation under state entrepreneurialism. *Urban Studies*, 55(7), 1383-99.
- Zibechi, R. (2012). Territories in resistance: a cartography of Latin American social movements (R. Ryan, Çeviren). AK Press. (Orijinal eser 2010 yılında yayınlandı)